

"פסיק רישיה" - ביטול תודעת היחיד

א. הקדמה

ב. מקרים שאינם "דבר שאינו מתכוון" ומוזכר בהם דין "פסיק רישיה"

1. צד חילזון

2. מפשיט בהמה

ג. הסבר המושג "פסיק רישיה"

ד. ראיות לביטול הכוונה האישית

ה. הסבר הסוגיות

1. מפשיט בהמה

2. צד חילזון

ו. סיכום

א. הקדמה*

המושג "פסיק רישיה" חוזר פעמים רבות בדיני שבת, וברוב המוחלט של המקרים מדובר בסוגיות העוסקות בדין "דבר שאינו מתכוון". ר' שמעון ור' יהודה חולקים האם "דבר שאינו מתכוון" מותר לכתחילה או "פטור אבל אסור", אולם כאשר מדובר ב"דבר שאינו מתכוון" שהינו אף "פסיק רישיה" - מודה ר' שמעון לר' יהודה. "דבר שאינו מתכוון" הינו מקרה בו עושה אדם מלאכה מותרת **העלולה** לגרור אחריה מלאכה אסורה, אליה לא התכוון. בפשטות, כאשר אומרים כי מדובר ב"פסיק רישיה", כוונת הדבר היא כי המלאכה המותרת תגרום **בהכרח** למלאכה האסורה. על כן, לא מובן כיצד מזכירה הגמרא את המושג "פסיק רישיה" בהקשר של דיני "מתעסק" ו"מלאכה שאינה צריכה לגופה", בהם נעשית רק מלאכה אחת.¹ זו אחת הסיבות לכך שבסוגיות הללו נוטים הראשונים להסביר כי מדובר ב"דבר שאינו מתכוון". במאמר זה ננסה להסביר את המושג "פסיק רישיה", על פי דברי ה"ערוך", באופן קצת שונה מן המקובל, וכך להסביר מה עניין "פסיק רישיה" אצל דיני "מלאכה שאינה צריכה לגופה" ו"מתעסק".

---

* כל ההפניות ללא ציון מסכת הינן למסכת שבת.

¹ אמנם, ישנם מקרים בהם נעשית רק מלאכה אחת, הנקראים "דבר שאינו מתכוון", עיין למשל במקרה של "המורד זרדים" (קג, א).

מאמר זה נוגע בשולי עניינים מורכבים ומסובכים, בהם דנו הראשונים והאחרונים באריכות, כדוגמת ההבדל בין "דבר שאינו מתכוון" שהינו "פסיק רישיה" ל"מלאכה שאינה צריכה לגופה", הגדרת "מתעסק" ועוד. לאורך המאמר, נשתדל לחמוק כמה שיותר מלהתייחס לנושאים אלו באריכות, על מנת לא להאריך ולא להלאות את הקורא, אולם לעיתים לא יהיה מנוס מלדון בעניינים אלו בקיצור.

ב. מקרים שאינם "דבר שאינו מתכוון" ומוזכר בהם דין "פסיק רישיה"

1. צד חילזון

בגמרא (עה, א) מובאת מחלוקת בין ר' יהודה לחכמים - האם הצד חילזון והפוצעו חייב רק משום צידה, או אף משום פציעה. בהמשך, שואלת הגמרא מדוע אין הצד חילזון חייב אף משום נטילת נשמה, שכן כתוצאה מן הפציעה - ימות החילזון. נביא את תשובת רבא, ואת דיון הגמרא בעקבותיה:

רבא אמר: אפילו תימא שפצעו חי - מתעסק הוא אצל נטילת נשמה. והא אביי ורבא, דאמרי תרווייהו: מודה רבי שמעון בפסיק רישא ולא ימות! שאני הכא, דכמה דאית ביה נשמה - טפי ניחא ליה, כי היכי דליציל ציבעיה.

בהבנת סוגיה זו התחבטו הראשונים, ורובם נטו להסביר כי אין מדובר כאן בדינו של "מתעסק", אף על פי שכך נראה מפשט לשון הגמרא.² אין בכוונתי להציג כאן את כל הדיון, אלא רק להוכיח כי ישנם ראשונים המפרשים את סיבת הפטור מדין "מתעסק".

רבינו חננאל (שם) כותב:

וקיימא לן: המתעסק בחלבים ובעריות - חייב, משום דנהנה, המתעסק בשבת - פטור, מלאכת מחשבת אסרה תורה...

ניכר בבירור כי רבינו חננאל מסביר את דיני "מתעסק", ואין הוא מסביר כי כוונת הגמרא הינה לסיבת פטור אחרת. אף רב ניסים גאון בספר המפתח עוסק בגדרי "מתעסק", ומביא

---

² התוספות (שם, ד"ה 'מתעסק') טוענים שלא יתכן להסביר כי מדובר בדין "מתעסק", מכיוון שעל פי ר' שמעון "מתעסק בחבורה חייב", ומוכיחים הם טענה זו מסוגיות במסכת כריתות (יט, ב) ובמסכת כתובות (ה, ב). טענה זו נובעת משיטת התוספות, כי החיוב על עשיית חבורה הינו משום נטילת נשמה, ועל כן ניתן להסיק מן החיוב של "מתעסק" בחבורה על חיובו אף בנטילת נשמה. אולם, לשיטת הראשונים כי החיוב על עשיית חבורה הינו משום דש (מפרק), לא ניתן להסיק מדין עשיית חבורה לדין נטילת נשמה, ועיין ברמב"ם (ח, ז).

אף מקור לפוטרו. כל ניסיון לטעון כי אין רבינו חננאל ורב ניסים גאון³ עוסקים בדיון "מתעסק", אף על פי שכל דבריהם מוקדשים לדיניו, צריך לנבוע מקושי קיצוני⁴ להסביר כך.

יכולים להיות שני קשיים אשר בגללם נאלץ להסביר כך:⁵

א. אין אפשרות לטעון כי עוסקת הגמרא בדיון "מתעסק", כיוון שפציעת החילזון תוביל בהכרח למוות, וממילא אין אפשרות לטעון כי עשה האדם דבר שונה מאשר התכוון לעשות. לכאורה, משאלת הגמרא נראה כי מדובר ב"פסיק רישיה". אין בכך שום קושי, כיוון שישנם ראשונים המסבירים כי למסקנת הגמרא אין הכרח שהחילזון ימות. הרמב"ן (עה, א, ד"ה 'שאני') מסביר את דברי רש"י (שם, ד"ה 'טפי ניחא ליה'), וטוען כי כוונת דבריו היא שהגמרא חזרה בה משאלתה, כי מדובר ב"פסיק רישיה", ומסבירה כי "פוצעו בדרך שאפשר שלא ימות".⁶

אף המאירי (עה, א, ד"ה 'הצדי') טוען:

ואפשר לפרש: כמה דאית ביה נשמה - ניחא ליה, ואין כאן פסיק רישיה - שאפשר לחיות בהשארת דם מועט.

ראינו אם כן, כי ישנם שני ראשונים, הטוענים כי למסקנת הגמרא אין הכרח שתוביל הפציעה למוות.⁷

³ נוסף לדברי רבינו חננאל ורב ניסים גאון, ברור לפי שיטת הרמב"ן (עיין להלן הערה 6), שיסביר ר' יהודה כי מדובר כאן ב"מתעסק", אולם על פי שיטת הרמב"ן הסוגיה פה הינה לשיטת ר' שמעון.

⁴ התוספות שפירשו את הגמרא שלא כפשט לשונה - עשו זאת בגלל קושי חזק, עיין לעיל בהערה 2.

⁵ עיין לעיל בהערה 2, שם הסברנו מהי הסיבה אשר בגללה נאלצו התוספות להסביר כי הגמרא, העוסקת במפורש בדיון "מתעסק", מתכוונת למעשה ל"דבר שאינו מתכוון", ומדוע בעיית התוספות אינה הכרחית לכל הראשונים.

⁶ יש מקום לעיין בדברי הרמב"ן. לכאורה, נראה שכוונתו היא שמסביר רש"י, כי למסקנת הגמרא פטור פוצע החילזון משום דין "מתעסק" - "ואם מת - לא נעשה מחשבתו, והיינו דקרינן ליה מתעסק". אולם מסתבר לומר, כי התכוון הרמב"ן להסביר מדוע קוראת הגמרא למקרה זה - שהינו "דבר שאינו מתכוון" שאין בו "פסיק רישיה" - "מתעסק". בכל אופן, מסביר הרמב"ן בהמשך דבריו כי לשיטת ר' יהודה, המחייב ב"דבר שאינו מתכוון" - פטור כאן משום "מתעסק" (עיין לעיל, הערה 3).

⁷ לכאורה, ניתן לטעון כי אף אם אין הכרח כי ימות החילזון - עצם ידיעתו של הצד כי עלול החילזון למות - מונעת ממנו להיחשב "מתעסק". לדעתי, קושי זה אינו מטה את הכף להסביר את דברי רבינו חננאל ורב ניסים גאון בניגוד מוחלט לפשטם. יותר מכך, אם בכל מקום בו נראה כי שיטת ראשון כלשהו משמשת חידוש - נסביר את דבריו באופן שונה מפשטם - לא יהיו גישות ראשונים חריגות בשום תחום שהוא, ועל כן אף אם מחדשים רבינו חננאל ורב ניסים גאון בגדרי "מתעסק" - אין להוציא את דבריהם מפשטם. לא זו בלבד שהזכירו רבינו חננאל ורב ניסים גאון את המושג "מתעסק", דנו הם אף בגדריו. עיין לקמן בהערה 15, וברבינו חננאל, מהדורת מכון לב שמח (עה, א), הערה 229.

ב. הגמרא הקשתה על הסברו של רבא, שהלא מדובר ב"פסיק רישיה". ניתן לטעון, כי המושג "פסיק רישיה" - מתאים רק ל"דבר שאינו מתכוון", ולא ל"מתעסק". שאלה זו הינה נושא המאמר - ובהמשך המאמר נוכיח, בעזרת ה', כי אין בכך שום קושי.

2. מפשיט בהמה

הגמרא (קטז, ב) דנה בהיתר להפשיט את עורו של קורבן הפסח אף מעבר למידה הנדרשת על מנת להוציא את האימורים. חכמים, המתירים את הדבר, מנמקים זאת על פי הנאמר במשלי (טז, ד): "כל פעל ה' למענהו", ומביאים ראיה להיתר זה מן המשנה (טז, א), כי מותר לטלטל מעות עם ספר תורה, על מנת להציל אותו מן הדליקה. השאלה המתבקשת היא, כיצד ניתן להביא ראיה מאיסור דרבנן (מוקצה) לאיסור דאורייתא (מפשיט), וכך שואלת הגמרא.

מסקנת הגמרא היא שחכמים מביאים ראיה מן המשנה, מכיוון שבמקרה זה אסורה ההפשטה רק מדרבנן:

ודקא קשיא לך: הכא טלטול והכא מלאכה - כגון דלא קבעי ליה לעור. והא אביי ורבא, דאמרי תרוייהו: מודה רבי שמעון בפסיק רישיה ולא ימות? דשקיל ליה בברזי.

נראה בפשטות, שהסבר הגמרא כי הצד אינו צריך את העור, אומר שמדובר ב"מלאכה שאינה צריכה לגופה". ישנם ראשונים, כרש"י (קז, א, ד"ה יודקשיא לך) וריטב"א (שם, ד"ה יומפרקינן הכא במאי עסקינן דשקיל), המסבירים כי מדובר ב"דבר שאינו מתכוון". לעומתם, ישנם ראשונים המסבירים כי מדובר ב"מלאכה שאינה צריכה לגופה".

כך כותב המאירי (שם, ד"ה ילעניין):

ואין כאן אלא טעם מלאכה שאין צריכה לגופה.

על הסבר זה קשה, כיצד מזכירה הגמרא את המושג "פסיק רישיה" - המתאים, לכאורה, רק ל"דבר שאינו מתכוון". כך שואל הריטב"א (שם)⁸:

ולא שייך הכא פסיק רישיה ולא ימות, דכל מלאכה שאינה צריכה לגופה - במתכוון גמור עושה אותה.

מסיבה זו, הסביר הריטב"א כי מדובר ב"דבר שאינו מתכוון". מחלוקת זו של הראשונים, תלויה אף בגבול בין גדרי "דבר שאינו מתכוון" ו"מלאכה שאינה צריכה לגופה", ולא נדון בעניין זה. בכל אופן, יש המסבירים את סוגיית "מפשיט בהמה" מצד "מלאכה שאינה צריכה לגופה".

---

⁸ עיין אף בחידושי ר' עקיבא איגר (קז, א, ד"ה ידלא קבעי ליה לעור').

לסיכום, מצאנו שני מקורות, שלשיטת ראשונים מסויימים מזכירים בהם את המושג "פסיק רישיה", כאשר מדובר על "מתעסק" ו"מלאכה שאינה צריכה לגופה", ולא על "דבר שאינו מתכוון".

ג. הסבר המושג "פסיק רישיה"

במספר מקומות, מובאים בגמרא דברי ר' שמעון⁹:

והא אביי ורבא דאמרי תרווייהו: מודה רבי שמעון בפסיק רישיה ולא ימות.

בין הראשונים ישנה מחלוקת, מדוע מודה ר' שמעון ב"פסיק רישיה", ונציג אותה בקיצור על פי דברי בעל "קובץ שיעורים" (כתובות, יח). התוספות¹⁰ מבינים כי בגלל שמלאכה אחת גוררת איתה בהכרח מלאכה נוספת - נחשבות הן כאחת ולא ניתן לחלק ביניהם, וכיוון שמתכוון האדם לאחת מהם מתכוון הוא בהכרח אף לשניה. ה"ערוך" (ערך פסק) מבין, כי בגלל שהמלאכה השנייה תיעשה בהכרח - אין האדם יכול לטעון כי לא התכוון אליה.

הסבר זה של בעל "קובץ שיעורים" נראה בפירושו בדברי ה"ערוך" עצמו:

הכל יודעין כי בחתיכת ראשו ימות, ואם אמר איני מתכוון למיתתו אלא להוציא ממנו דם לדבר צורך - אין ממש בדבריו, אלא הרי הוא כמתכוון להמיתו.

נחמד מעט את ההבדל.

על פי התוספות, הבעיה ב"פסיק רישיה" הינה במישור המעשי - המלאכה האסורה והמלאכה המותרת נחשבות למלאכה אחת. על פי ה"ערוך", הבעיה ב"פסיק רישיה" הינה במישור התודעתי - האדם יודע את התוצאה, ועל כן ודאי שמתכוון הוא אליה. הנפקא מינה הנובעת מכך הינה במצב של "פסיק רישיה דלא ניחא ליה", בו ברור כי אין האדם מתכוון למלאכה האסורה. על פי התוספות, אין בכך בכדי לשנות את הדין, ויהיה האדם חייב על המלאכה המותרת, כיוון שהמלאכה האסורה נחשבת לחלק בלתי נפרד ממנה (סיבת הפטור שיכולה להיות במקרה זה הינה רק "מלאכה שאינה צריכה לגופה"). על פי ה"ערוך", כיוון שאין האדם מתכוון למלאכה האסורה, שהלא אין היא נוחה לו - יהיה מותר לעשות את המלאכה המותרת.

⁹ שבת (קג, א); (קיא, ב); (קיו, א); (קכ, ב); (קלג, א); (קמג, א); (עה, א), שם הגירסה היא: "מודה רבי שמעון בפסיק רישא ולא ימות".

סוכה (לג, ב); ביצה (לו, א); כתובות (ו, א); בכורות (כה, א).

¹⁰ שבת (קג, א, ד"ה 'לא צריכא'); סוכה (לג, ב, ד"ה 'מודה'); כתובות (ו, א, ד"ה 'האי'); כריתות (כ, ב, ד"ה 'סבירא').

הפיתרון אותו נציע לבעיה שהעלינו בפרק הקודם, מסתדר רק לפי הסבר ה"ערוך". הריטב"א, לעומתו, מסביר כהסבר התוספות (קג, א, ד"ה ילא צריכא)¹¹, ומסיבה זו ברור מדוע היה הריטב"א מוכרח להסביר כי המקרה של מפשיט בהמה הינו "דבר שאינו מתכוון".

הפיתרון מתבסס על כך שמתוך המקרה של שחיטת חי - גזרה הגמרא מושג הנקרא "פסיק רישיה", כך נראה מדברי המאירי (קז, א, ד"ה 'בעניין') בעניין הפשטת בהמה. צריך להקדים ולומר, כי ודאי שהבין המאירי את סיבת החיוב ב"פסיק רישיה" כמו ה"ערוך"¹². אמנם, חולק הוא עליו בפרטים אחדים, ומתיר רק "פסיק רישיה דלא ניחא ליה", לעומת ה"ערוך", המתיר אף "פסיק רישיה דלא אכפת ליה", אולם ודאי שהבין כדברי ה"ערוך", שכן מתיר הוא "פסיק רישיה" באופן התלוי בתודעת האדם. נסביר את העניין, ולאחר מכן נצטט את לשון המאירי.

תחילה נתבונן במשמעות המקרה של שחיטת חי. מקרה זה מוזכר בדברי הרמב"ם בספר המצוות (לא תעשה סב), כאשר מסביר הוא את אחד מארבעת הגדרים של שבועת שווא:

וכן אם נשבע על דבר ידוע, לא יכחישהו ולא יחלוק עליו שום אדם מן העולם, כגון שישבע בה' כי כל מי שיישחט ימות...

ניכר כי המקרה של שחיטה הינו דוגמא פשוטה למעשה בו ידועה התוצאה לכל בלי שום ספק וערעור. כך נראה אף מדברי ה"ערוך" שהבאנו לעיל: "הכל יודעים כי בחתיכת ראשו ימות..."

מתוך המקרה של "פסיק רישיה", בו יודעים כולם כי כתוצאה ממלאכה מסויימת - נגרות תוצאתה, ואין לאדם יחיד אפשרות לטעון כי לא ידע על כך, נגזר המושג "פסיק רישיה". משמעותו של מושג זה היא שאין לאדם יחיד אפשרות לטעון כי הינו חריג בעניין מסויים, כי אין הוא צריך לדבר מוכרח כלשהו או שלא התכוון אליו, כיוון שאמורה כל האנושות להיות אחידה בעניין זה. כלומר, כאשר אומרים אנו כי מדובר ב"פסיק רישיה", כוונת הדבר היא כי אין מקום לתודעתו הפרטית של האדם, כיוון שמדובר במקרה בו התודעה האנושית ברורה.¹³ ניתן לסייג הסבר זה ולומר, כי המושג "פסיק רישיה" נאמר בתחילה רק

¹¹ לכאורה, מדברי הריטב"א עצמו (נ, ב, ד"ה 'נזיר') קשה מעט, אולם בהמשך דבריו (קג, א) כותב הוא דברים מפורשים.

¹² עיין במאירי (קג, א, ד"ה 'המנכש'); (שם, ד"ה 'זה'); (עה, א, ד"ה 'הצד').

¹³ ישנן שתי אפשרויות להבין מדוע אין מתחשבים בדעתו של האדם:

א. ודאי כי למרות טענתו, נצרך אף היחיד, ככל האנושות, לדבר כלשהו. כך אף נראה מדברי ה"ערוך" (ערך פסק): "ובודאי דניחא ליה, דאי לא הוה ניחא ליה - היכי הוה פסיק רישיה?".

ב. אף שמאמינים לדברי האדם כי לא התכוון למעשהו - אין מתחשבים בדבריו. אף את אפשרות זו ניתן לראות בדברי ה"ערוך" (שם): "אין ממש בדבריו אלא הרי הוא כמתכוון".

ב"דבר שאינו מתכוון", ועבר הרחבה מסויימת, ומשתמשים בו בהשאלה אף במקרים נוספים.

על מנת להבהיר את העניין, נצטט את דברי המאירי (קז, א, ד"ה 'בעניין'):

ושמא תאמר: ומה ענין פסיק רישיה בדבר המתכוון, ואין כאן אלא טעם למלאכה שאין צריכה לגופה? אף הוא כך דעתו לומר: והלא אף כשאין מתכוון שמותר, בפסיק רישיה מיהא אסור, ואף בזו על כרחך אף הוא עושה לצורך גופו, שהרי בודאי צריך הוא לעורו.

כפי שהסברנו לעיל, מסביר המאירי כי "פסיק רישיה" אסור, כיוון שודאי התכוון האדם אף למלאכה האסורה. מעתה יובנו דבריו, כי כפי שב"דבר שאינו מתכוון" ישנו מקרה של "פסיק רישיה", בו ודאי שהתכוון האדם למלאכה האסורה - כך אף ב"מלאכה שאינה צריכה לגופה" ישנו מקרה של "פסיק רישיה", בו ודאי שצריך האדם אף את התוצאה האסורה.

עדיין נותר להבהיר מהי משמעות "פסיק רישיה" בדיון "מתעסק", ובכך נעסוק בהמשך.

ד. ראיות לביטול הכוונה האישית

הראשונים מתקשים בהסבר המשנה הבאה (קז, א):

שמונה שרצים האמורים בתורה, הצדן והחובל בהן - חייב, ושאר שקצים ורמשים - החובל בהן פטור, הצדן לצורך - חייב, שלא לצורך - פטור.

נציג את הקושי בלשונו של תוספות רי"ד (קז, ב, ד"ה 'מאן תנא'):

ואי קשיא, מדתני בסיפא ושאר שקצים ורמשים, הצדן לצורך - חייב, ושלא לצורך - פטור, מכלל דרישא דתני שמונה שרצים הצדן והחובל בהן - חייב, אף על גב דצדן שלא לצורך חייב, וכיוון דאוקימנא מתניתין כרבי שמעון - אמאי חייב שלא לצורך, והא הויא מלאכה שאינה צריכה לגופה?

הראשונים שואלים שאלה זו באופנים שונים, ועונים עליה בתשובות שונות¹⁴.

כך עונה תוספות רי"ד (שם) על הקושי שהציג:

כיוון שדרך העולם לצודן, אף על פי שהוא אין צריך להן, מלאכה היא חשובה וחייב, ואיזו תיקרי מלאכה שאינה צריכה לגופה? כגון הוצאת המת -

¹⁴ עיין בתוספות (קז, א, ד"ה 'הצדן'); רמב"ן (ד"ה 'הצדן'), וישנם אף אופנים נוספים לקושיה זו, ואין כאן המקום להאריך.

שלא הוא צריך לו ולא כל העולם צריכין לו, שאין צורך לעולם במת. אבל אם הוציא כגרוגרת אוכלין, **אף על פי שלא היה צריך להם - חייב הוא, כיוון דחשיבי לעלמא**, והם הכי נמי בצידה, היכא דצד דבר שבמינו ניצוד וחשיב לעלמא, אף על פי שהוא אין צריך לו - חייב, דמלאכה חשובה הוויא, ולא מיפטר אלא כשצד דבר שאין במינו ניצוד, וגם הוא אינו צריך לו.

כך נראה אף מפירושו של רש"י (שם, ד"ה 'שלא לצוד פטור').

עיקרון זה מופיע אף בדברי הריטב"א במקום אחר (קג, א, ד"ה 'לא צריכא') :

... שזה ודאי **צריכה היא לגופה**... אלא **שהוא אינו צריך לה**, וכן אם חרש בבהמות שדה אחת ולא נתכוון אלא ליגע בהמותיו, כלום יהא פטור!?

ניתן לראות כי תוספות רי"ד והריטב"א מסכימים לעיקרון שהעלינו לעיל - כי ישנם מקרים בהם אין יכול האדם לומר כי חורגת תודעתו מן התודעה המקובלת. אמנם, אין הם קוראים לדבר "פסיק רישיה", אולם מסכימים הם כי ישנם מקרים בהם ישנה תודעה אנושית אחידה, ואין יכול האדם לומר כי חורג הוא ממנה.

ה. הסבר הסוגיות

1. מפשיט בהמה

נציג שוב את הסוגיה (קז, א) :

ודקא קשיא לך: הכא טלטול והכא מלאכה - כגון דלא קבעי ליה לעור. והא אביי ורבא, דאמרי תרוייהו: מודה רבי שמעון בפסיק רישיה ולא ימות? דשקיל ליה בברזי.

הגמרא מסבירה כי מדובר ב"מלאכה שאינה צריכה לגופה", האסורה (לרבי שמעון) מדרבנן - ועל כן מעמידה היא כי אין לאדם צורך בעור. הגמרא מקשה, כי ודאי שצריך האדם את עור הבהמה שמפשיט הוא, וישנם מקרים בהם כה ברורה התודעה, עד שאין יכול האדם לטעון כי חריג הוא, ועל כן מדובר במלאכה הצריכה לגופה. תשובת הגמרא היא כי מפשיט האדם את העור בפיסות קטנות, ובכך עושה הוא **מעשה** ממנו ברור כי אין לו צורך בעור.

2. צד חילזון

עתה נותר להסביר מה עניין "פסיק רישיה" אצל "מתעסק". ננסה לעשות זאת, ללא להיכנס יתר על המידה להגדרת "מתעסק".

נצטט שוב את הסוגיה (עה, א):

רבא אמר: אפילו תימא שפצעו חי - מתעסק הוא אצל נטילת נשמה. והא אבבי ורבא, דאמרי תרווייהו: מודה רבי שמעון בפסיק רישא ולא ימות! שאני הכא, דכמה דאית ביה נשמה - טפי ניחא ליה, כי היכי דליציל ציבעיה.

רבא הסביר כי אף אם פצע האדם חילזון חי - פטור הוא על נטילת הנשמה מדין "מתעסק", כיוון שהתכוון לעשות חבורה הגורמת להוצאת דם, ובטעות עשה חבורה הגורמת למוות. הגמרא מקשה כי אין באפשרות האדם לטעון כי טעה, שהלא זהו "פסיק רישיה" שימות, דבר הברור לכל. אף פה ניתן לומר כי מדובר בהרחבה של המושג המקורי, שנאמר ב"דבר שאינו מתכוון", ומשתמשים בו כאן בהשאלה. תשובת הגמרא היא כי אין הכרח שימות החילזון, ועל כן יכול האדם לטעון כי טעה ועשה מעשה שלא התכוון אליו - תיכנן לפצוע, ונמצא נוטל נשמה.¹⁵

---

¹⁵ פטור בלא כלום אי אפשר, ועל כן ננסה להסביר כיצד מסתדר מקרה זה עם גדרי "מתעסק". באופן פשטני, "מתעסק" הינו טעות במעשה - עשיית מעשה שאין האדם מתכוון אליו. יש לברר איזו טעות ישנה כאן, הלא התכוון האדם לפצוע חילזון - וכך אף עשה. המהדיר על רבינו חננאל, מהדורת מכון לב שמו (עה, א, הערה 229) טוען כי מחדשים רבינו חננאל ורב ניסים גאון בגדרי "מתעסק", כי אף שנעשתה כוונתו - "מתעסק" הוא, כיוון שישנו חיסרון במחשבת המעשה. ניתן להוסיף לדבריו, כי כיוון שאין המיתה מועילה לאדם, יש מקום רב יותר לומר כי חוסר רצונו בה - גורם לכך שנחשב הוא ל"מתעסק".

אולם, אין צורך להידחק כל כך, וניתן להסביר כי אף כאן הייתה טעות במעשה - האדם התכוון לחבול באופן המוציא דם בלבד, אולם בפועל חבל חבלה הגורמת למיתה. נבהיר יותר: האדם התכוון לעשות מעשה אחד - חבלה קטנה הגורמת רק להוצאת דם, ובפועל עשה מעשה אחר - חבלה גדולה הגורמת למוות. עיין לעיל בהערה 7, ובספרו של הרב יצחק שילת "הררים התלויים" (עמודים קו-קז).

ו. סיכום

בתחילה סברנו כי משמעות המושג "פסיק רישיה" היא שמלאכה אחת גוררת אחריה בהכרח מלאכה אחרת. מסיבה זו התאים המושג "פסיק רישיה" - רק ל"דבר שאינו מתכוון", ולא ל"מלאכה שאינה צריכה לגופה" או ל"מתעסק", אשר מלכתחילה הינם רק מלאכה אחת. על פי הבנתם של התוספות את החיוב ב"פסיק רישיה", כי נחשבות שתי המלאכות כאחת, יש אמנם להישאר בהבנה זו.

אולם לפי הסבר ה"ערוך", כי במקרה של "פסיק רישיה" - הדגש הוא **שידע האדם בודאות** כי מלאכה אחת תגרור אחריה מלאכה נוספת - ניתן לספק הסבר מחודש למושג "פסיק רישיה". משמעות המושג הינה תודעה אנושית ברורה, שאין יכול היחיד להתכחש לה. ממילא, מתאים מושג זה אף ל"מלאכה שאינה צריכה לגופה", לפחות כהרחבה מסויימת של המושג המקורי, כיוון שישנם מקרים בהם אין לאדם אפשרות לטעון כי אין הוא צריך תוצאה מסויימת. את קיומם של מקרים אלו הוכחנו מדברי רש"י, תוספות רי"ד והריטב"א, אף על פי שאין הם מגדירים מקרים אלו כ"פסיק רישיה". ישנם אף מקרים בהם לא יכול אדם לטעון כי טעה ועשה מעשה אחד, אף שהתכוון לאחר ("מתעסק"), כיוון שהינם "פסיק רישיה", ויודעים כולם כי לא יתבצע המעשה האחד ללא האחר.